

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Δήμητρα Δότση: «Ουδέποτε ήταν ροζ λογοτεχνία η Φερράντε»

Η μεταφράστρια των βιβλίων της Έλενα Φερράντε στην Ελλάδα μιλά στη LiFO για τη μυστηριώδη συγγραφέα, την τέχνη της μετάφρασης και τα βιβλία που παραδίδει στους εκδότες το επόμενο διάστημα.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΠΑΡΙΣ ΤΑΒΙΤΙΑΝ

Πόσα βιβλία έχετε μεταφράσει; Επειδή μεταφράζω και πολλά παιδικά, μέχρι στιγμής πρέπει να είναι γύρω στα 160. Από τα οκτώ της Φερράντε που έχουν κυκλοφορήσει στην Ελλάδα, έχω μεταφράσει τα επτά.

— Τα βιβλία που μεταφράζετε τα επιλέγετε η ίδια ή σας τα αναθέτουν; Τα τελευταία χρόνια τα περισσότερα βιβλία που μεταφράζω τα επιλέγω. Με κάποιους εκδότες έχω τέτοιου είδους συνεργασία, που μου επιτρέπει να μεταφράζω μόνο βιβλία που μου αρέσουν. Δεν δουλεύω μόνο ως μεταφράστρια, δουλεύω και ως reader, που σημαίνει ότι για τους εκδότες με τους οποίους έχω συνεχή συνεργασία διαβάζω, αξιολογώ και προτείνω κι εγώ βιβλία προς μετάφραση.

— Η Φερράντε ήταν δική σας επιλογή; Όχι. Μου την είχαν προτείνει δύο εκδότες. Το είχαμε συζητήσει, αλλά το φοβόντουσαν τότε. Ήταν το 2011, είχε βγει η Υπέροχη φίλη μου, ο πρώτος τόμος της Τετραλογίας της Νάπολης, μόνο που κανείς δεν ήξερε ακόμα ότι θα γινόταν τετραλογία, ούτε και η ίδια η Φερράντε. Τότε μιλούσαν για τριλογία και οι Έλληνες εκδότες φοβήθηκαν. Έλεγαν «τι πάμε να βγάλουμε, την ιστορία δύο γυναικών στη Νάπολη, ποιον θα ενδιαφέρει αυτό;». Την πρότεινα σε έναν τρίτο εκδοτικό οίκο, αλλά οι εκδότες δεν τα έβρισκαν στα οικονομικά με τους Ιταλούς κι έτσι τα παράτησα. Η Τετραλογία ήρθε ξαφνικά από μόνη της στα χέρια μου χάρη στις εκδόσεις Πατάκη, όταν πλέον είχε αρχίσει να εκδίδεται στα αγγλικά και να γίνεται μεγάλος ντόρος γύρω από το όνομα της Φερράντε. Η μεγάλη επιτυχία ήρθε όταν άρχισε να εκδίδεται στα αγγλικά.

— Στην Ιταλία δεν είχε την ίδια επιτυχία; Την ήξεραν, γιατί είχαν γυριστεί και δύο ταινίες βασισμένες σε βιβλία της, η Βάνουση Αγάπη και οι Μέρες Εγκατάλειψης, και οι ταινίες αυτές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο να τη μάθει ο πολύς κόσμος. Είναι λίγο παράδοξο, όταν βγήκαν οι δύο πρώτοι τόμοι στην Ιταλία, την έθαψαν οι Ιταλοί. Έλεγαν ότι δεν ξέρει να γράφει, ότι είναι ασύντακτες οι προτάσεις της και ποιος θα κάτσει να το διαβάσει, όταν όμως άρχισε να γίνεται διάσημη στην Αμερική, ήρθαν τα πάνω κάτω στην Ιταλία, με αποτέλεσμα, ακόμα και σήμερα που έχει περάσει σχεδόν μία δεκαετία, τα βιβλία της Τετραλογίας να είναι ακόμη στα μπεστ-σέλερ. Βέβαια, έχει παίξει τεράστιο ρόλο ως προς αυτό, πέρα από την

Αμερική, και η σειρά του HBO. Πολλοί Ιταλοί συγγραφείς την αντιπαθούν σφόδρα, διότι εκείνη είναι ένα άγνωστο πρόσωπο και έχει καταφέρει κάτι που δεν έχει καταφέρει κανένας. Άλλωστε, μετά τον Ουμπέρτο Έκο και τον Καλβίνο δεν έχει ξαναυπάρξει τέτοιο φαινόμενο στην Ιταλία. Στη γείτονα χώρα, όταν εκδίδεται ένα καινούργιο βιβλίο, ακόμα και διάσημος να είναι ο συγγραφέας, δεν ξέρω πόσους μήνες ταξιδεύει απ' άκρη σ' άκρη, πηγαίνοντας από το πιο μεγάλο μέχρι το πιο μικρό βιβλιοπωλείο. Οργάνουν τη χώρα για να μπορέσουν να πουλήσουν πέντε βιβλία παραπάνω. Και η Φερράντε το καταφέρνει αυτό από την καρέκλα του γραφείου της, χωρίς να την ξέρει κανείς.

— Πιστεύετε ότι δεν ήταν μελετημένη αυτή η μυστικότητα, ώστε να χτίσει έναν μύθο και να γίνει π.χ. ένας νέος Σάλιντζερ ή ένας Πίντσον; Δεν το είχε αυτό στο μυαλό της εξαρχής; Δεν το ξέρω αυτό, βλέπω όμως ότι αυτό που είχε εξαρχής στο μυαλό της το τηρεί πιστά. Δεν είναι από τους ανθρώπους που θα αλλάξουν στην πορεία. Εγώ μία φοβία έχω, μήπως μάθουμε ποια είναι όταν πεθάνει. Δεν θα ήθελα να το μάθω ποτέ. Παρότι υποπεύονται ποιος/ποιοι είναι, δεν με ενδιαφέρει καθόλου. Δεν θέλω να το μάθω, θέλω να φύγει με τον μύθο που έχει χτίσει.

— Όταν άρχισε να γράφει στην «Guardian», υπήρξαν άνθρωποι που μιλούσαν για εντελώς διαφορετικό ύφος μεταξύ του λογοτεχνικού και μη λογοτεχνικού λόγου της. Ότι είναι δύο ή παραπάνω πρόσωπα. Εσείς καταλαβαίνετε διαφορά από βιβλίο σε βιβλίο; Στην αγγλική γλώσσα δεν νομίζω ότι φαίνεται κάτι τέτοιο, στα ιταλικά είναι πιο εμφανές. Ναι, βλέπω έντονες υφολογικές διαφορές από βιβλίο σε βιβλίο. Και από την Τετραλογία στο τελευταίο της βιβλίο, την Απατηλή ζωή των ενηλίκων, είναι αισθητή αυτή η διαφορά. Στην Τετραλογία είναι έντονες οι εναλλαγές του ύφους, τα υφολογικά σκαμπανεβάσματα, ο τρόπος που εναλλάσσονται οι λέξεις, ακόμα και η σύνταξη των προτάσεων. Κάποιες φορές είχα όντως την αίσθηση πως μπορεί και να ήταν δύο οι συγγραφείς. Στην Απατηλή ζωή των ενηλίκων, ωστόσο, το ύφος της είναι ενιαίο. Αν διαβάσετε, πάντως, και τις συνεντεύξεις της, καταλαβαίνετε την προσωπικότητά της, καταλαβαίνετε με ποια από τις πρωταγωνίστριές της ταυτίζεται.

— Με ποια; Η τελευταία της συνέντευξη είναι πάρα πολύ κατατοπιστική και πάρα πολύ χαρακτηριστικές οι απαντήσεις της. Κάποιες

στιγμές είχα την αίσθηση ότι η Φερράντε είναι ίδια η Λίλα, κι ας έχει πιο πολλά κοινά με τη Λενού, όπως λέει η ίδια. Αν δείτε πώς απαντά σε μια μεταφράστριά της, που της κουνάει το δάχτυλο και της λέει: «Αγαπητή μου, πήγαινε να διαβάσεις εκείνο το απόσπασμα για να καταλάβεις καλύτερα».

— Δεν γίνεται να χτίσεις χαρακτήρες σε τόσες χιλιάδες σελίδες χωρίς καμία δόση αλήθειας. Δεν μπορεί να είναι όλα μυθοπλασία. Το λέει και η ίδια άλλωστε. Στη συνέντευξή της αυτή τονίζει ότι ακόμα και οι αντρικοί χαρακτήρες έχουν δικά της χαρακτηριστικά. Νομίζω ότι στη μυθοπλασία αυτό ισχύει για όλους τους συγγραφείς.

— Επίσης, αυτό που έχει καταφέρει είναι ότι δεν μιλάει πλέον κανείς για «ροζ λογοτεχνία», όπως στην αρχή. Ουδέποτε ήταν ροζ λογοτεχνία η Φερράντε. Σε τελική ανάλυση, τι σημαίνει «ροζ λογοτεχνία»; Είναι εύκολο να εφευρίσκουμε διάφορους χαρακτηρισμούς όταν ένα βιβλίο καταφέρνει να εντάσσεται στη λίστα των παγκόσμιων ευπώλητων. Κακώς μιλούσαν και συνεχίζουν να μιλάνε για ροζ λογοτεχνία, κυρίως όσοι δεν την έχουν διαβάσει καν. Δεν ξέρω αν άνοιξε καινούργιους δρόμους στη λογοτεχνία, αλλά σίγουρα άνοιξε καινούργιους δρόμους στο μάρκετινγκ της λογοτεχνίας. Δεν είναι τυχαίο ότι δεκάδες εκδοτικοί οίκοι χρησιμοποιούν το όνομά της για να πλασάρουν καινούργια γυναικεία ονόματα στον λογοτεχνικό χώρο.

— Έπεσε και πάνω στα σεξουαλικά σκάνδαλα στην Αμερική και παρότι δεν ήταν εκπρόσωπος της γυναικείας χειραφέτησης, έδωσε ένα στίγμα στη γυναικεία λογοτεχνία. Ήταν περίπου παράλληλα, κι αυτός είναι ένας λόγος που η Φερράντε πέτυχε παγκοσμίως – μιλάμε για περίπου 50 χώρες. Χθες έριξα μια ματιά σε κάποιες κριτικές που έχουν προλάβει να γραφτούν για το νέο βιβλίο της στο εξωτερικό, και οι «New York Times» και ο «New Yorker», ενώ είπαν ότι πήγε στα ύψη και δεν υπάρχει περίπτωση να μη γίνει μπεστ-σέλερ μέσα στην εβδομάδα, τουλάχιστον στην Αμερική, άρχισαν να λένε ότι δεν είναι σαν την Τετραλογία, με έναν κάπως επικριτικό λόγο. Λογικό είναι. Μέχρι τώρα, παρακολουθώντας τις κριτικές σε διάφορες χώρες, δεν είχα δει τίποτα αρνητικό. Είναι η πρώτη φορά, πράγμα αναμενόμενο, γιατί όταν έχεις φτάσει στα ύψη με την Τετραλογία, όλοι περιμένουν από σένα ένα ακόμη αριστούργημα.

— Εσάς πώς σας φάνηκε το νέο βιβλίο σε σχέση με την «Τετραλογία»; Αυτό το βιβλίο πετυχαίνει κάτι που το θεωρούσα ακατόρθωτο: σε κάνει να ξεχνάς τη Λίλα και τη Λενού και αυτό από μόνο του είναι μια τεράστια επιτυχία. Η Φερράντε στο μεταξύ χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη τακτική, έναν συγκεκριμένο τρόπο χτισίματος της ιστορίας της: ξεκινάει από κάτι φαινομενικά ασήμαντο, το οποίο σημαδεύει τις ηρωίδες της και κουρδίζει τον ωρολογιακό μηχανισμό που κρύβει καθεμιά μέσα της, με αποτέλεσμα να λειτουργούν σαν βραδυφλεγείς βόμβες. Μέσα τους ζυμώνεται η «επανάστασή» τους, την οποία μπορεί να μην τη βλέπεις αλλά τη νιώθεις, μέχρι που θα γίνει αυτό το μπαμ με κάποιον τρόπο – σιγά σιγά, αλλά θα γίνει. Αυτό που καταφέρνει, πάντως, με επιτυχία και στο τελευταίο της βιβλίο είναι η αποδόμηση της προσωπικότητας της πρωταγωνίστριάς της – χαρακτηριστικό της και στα υπόλοιπα μυθιστορήματά της. Η Φερράντε ρίχνει στα τάρταρα τις ηρωίδες της, τις κάνει συντρίμια και στη συνέχεια, σιγά σιγά, αυτά τα συντρίμια επανασυντίθενται και οι ηρωίδες της μεταμορφώνονται, γίνονται πιο

“ Η Φερράντε ρίχνει στα τάρταρα τις ηρωίδες της, τις κάνει συντρίμια και στη συνέχεια, σιγά σιγά, αυτά τα συντρίμια επανασυντίθενται και οι ηρωίδες της μεταμορφώνονται, γίνονται πιο

”

Βιβλίο

the week

ΑΠΟ ΤΟΝ
M. HULOT

ώριμες, πιο ολοκληρωμένες. Αυτό κάνει και στην *Απατηλή ζωή των ενηλίκων*. Σε καθλώνει από τις πρώτες κιόλας σελίδες, δεν σε αφήνει σε ησυχία. Τα βιβλία της Φερράντε δεν μπορείς να τα αφήσεις εύκολα, έχουν κάτι το εθιστικό. Μπορεί σε κάποια σημεία να νιώθεις πως ίσως κάνουν κοιλιά, όμως έτσι είναι όλη της η γραφή, ο τρόπος που χτίζει τις ιστορίες της, με συνεχή σκαμπανεβάσματα, με τα πάνω τους και τα κάτω τους. Νομίζω ότι αυτό το κάνει σκοπύμως, για να σου τραβάει το ενδιαφέρον, να σε τονώνει κάθε τόσο και να συνεχίζεις. Και, βέβαια, τελειώνεις το βιβλίο κάθε φορά και λες «τι στο καλό γίνεται παρακάτω;». Το ίδιο κάνει και σ' αυτό το μυθιστόρημα.

— *Που σημαίνει ότι θα έχει και συνέχεια;* Η ίδια λέει ότι το βιβλίο τελειώνει εκεί, αλλά από την προσωπική μου εμπειρία ως μεταφράστριάς της λέω ότι δεν τελειώνει εδώ το βιβλίο, δεν έχει ολοκληρώσει τους χαρακτήρες της, έχει αφήσει να αιωρούνται πάρα πολλά πράγματα. Έχει φτάσει σε ένα σημείο που χτίζει τους δύο βασικούς χαρακτήρες, την Τζοβάννα, την έφηβη, και τη θεία της, τη Βιτόρια, εκείνη η οποία τη μυεί στην ενήλικη ζωή, αλλά, κατά τη γνώμη μου, τις αφήνει μετέωρες. Επίσης, δεν μπορώ να πιστέψω ότι το Netflix αγόρασε μόνο μία σεζόν.

— *Σας ενοχλεί όταν διαβάζετε μια κριτική και δεν αναφέρεται το όνομά σας;* Φυσικά και είναι ενοχλητικό, όχι μόνο όταν δεν βλέπω το δικό μου όνομα αλλά και το όνομα οποιουδήποτε μεταφραστή. Όπως και όταν γράφουν «υπέροχο το βιβλίο, αλλά κακή η μετάφραση». Αυτό δεν γίνεται. Ή το βιβλίο είναι υπέροχο επειδή είναι καλή η μετάφραση ή δεν είναι υπέροχο το βιβλίο. Υπάρχει όμως και κάτι άλλο που με ενοχλεί. Κάθε βιβλίο περνάει και από έναν επιμελητή. Δεν γίνεται να μην αναφέρεται πουθενά το όνομά του, να είναι ανύπαρκτος στις παρουσιάσεις ή στις κριτικές των βιβλίων. Ένας καλός επιμελητής σε σώζει από κακοτοπιές, εντοπίζει πράγματα που πιθανώς σου έχουν ξεφύγει και χάρη και στη δική του συμβολή το βιβλίο απογειώνεται. Όταν μάλιστα βιοπορίζεσαι αποκλειστικά και μόνο από τη μετάφραση, πράγμα που σημαίνει ότι είναι πολύ πιθανό να εργάζεσαι πάνω από δέκα ώρες την ημέρα, δεν γίνεται να μη σου ξεφύγει κάτι.

— *Έχετε κάποιο αγαπημένο από τα βιβλία της Φερράντε;* Με την *Τετραλογία* ταυτίστηκα. Ένιωθα ότι ήμουν μέρος της. Πέρασα τόσα χρόνια από τη ζωή μου. Από το 2014, που έφτασε στα χέρια μου, μέχρι το '17, που ολοκλήρωσα το τελευταίο βιβλίο, κοιμόμουν κι έβλεπα τον εαυτό μου μαζί με τη Λίλα και τη Λενού στη Νάπολη. Στην *Απατηλή ζωή των ενηλίκων*, όμως, ίσως επειδή και η κόρη μου έχει την ίδια ηλικία με την έφηβη πρωταγωνίστρια, ένιωθα να με πνίγει, να με γραπώνει από τον λαιμό. Το βιβλίο αυτό επικεντρώνεται στην περίοδο της εφηβείας, την πιο σημαντική περίοδο της ζωής μας, σύμφωνα με τη Φερράντε, μια εποχή που σε κυνηγάει πάντα.

— *Τι μεταφράζετε τώρα;* Μόλις παρέδωσα τη μετάφραση ενός κειμένου του Λαμπεντούζα που είχε γράψει για τον λόρδο Βύρωνα, μια αφήγηση για τη ζωή και το έργο του (θα κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις Αιώρα), και ολοκληρώνω τη μετάφραση του πρώτου μυθιστορήματος του Ντε Άντζελις, ενός βιβλίου που θεωρείται το πρώτο αστυνομικό της ιταλικής λογοτεχνίας και διαδραματίζεται την εποχή του φασισμού (και θα κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις Οκτάνα).

Είναι ενοχλητικό όταν γράφουν «υπέροχο το βιβλίο, αλλά κακή η μετάφραση». Αυτό δεν γίνεται. Ή το βιβλίο είναι υπέροχο επειδή είναι καλή η μετάφραση ή δεν είναι υπέροχο το βιβλίο.

ΕΛΕΝΑ ΦΕΡΡΑΝΤΕ
Η απατηλή ζωή των ενηλίκων
Μτφρ.: Δήμητρα Δότση
Εκδόσεις Πατάκη
Σελ.: 430